

מעשה אומן (מועד קטן י"א)

גליון 328

איתא במשנה בדף י"א ע"א עושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן. ובגמרא, רב יוסף אמר בהוצא ודפנא. במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט.

ובחי' הריטב"א בדף ט' ע"ב כתב ועושין מעקה לגג ולמרפסת וכו' ולא סוף דבר למצות מעקה דהא מרפסת פטורה מן המעקה כדאיתא בספרי. ועוד דאי משום מצות מעקה למה לא יעשה כדרכו וכו'. אלא ודאי מתני' בגג שאינו חייב במעקה אלא שהוא רוצה לעשות משום שימור עושה בשינוי.

מבואר בריטב"א דבחול המועד אסור לעשות מעשה אומן אבל בגג שחייב מדאורי' מותר בלי שינוי, אפי' דהוי מעשה אומן. אמנם בביאור הלכה (ריש סי' תק"מ) כתב דשאר פוסקים סתמו בזה ולא חילקו. והיינו דגם במקום מצות מעקה דאורייתא מעשה אומן אסור. וכן כתב ברמב"ם (פ"ח יו"ט ה"ז) וז"ל אם עשה מעקה לגג בונה אותו מעשה הדיוט, עכ"ל. משמע דאסור בכל אופן.

במשנה בדף ח' ע"ב מבואר דההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב. ומבואר בדף י' ע"א היכי דמי הדיוט. אמרי דבי רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת. רבי יוסי בר חנינא אמר כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו. וכשאומן תופר חייב לעשות שינוי בעצם התפירה, לפזר התפירות או אחת למעלה ואחת למטה. ובשו"ע (סוף סי' תקמ"א) נפסק לעשות שני השינויים, שיעשה תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה כשיני הכלב.

ובספר הערות (עמ' ע"ג) הביא דכתבו הראשונים דלתפור כדרכו ביד שמאל לא חשיב שינוי להתיר בחול המועד (רמ"א סוף סי' תקמ"א בשם תרומת הדשן) דבעינן שינוי בעצם התפירה ולא סגי בשינוי באחיזת המחט מצד הגברא אלא צריך שינוי בעצם צורת מעשה התפירה בבגד עצמו.

ויש לחקור בהא דמצאנו דבצורך המועד מותר במעשה הדיוט ואסור במעשה אומן, האם הפשט הוא שמלאכה לצורך המועד בעצם מותרת רק שאם הוא מעשה אומן החמירו בו לאסור או שבעצם מלאכת חול המועד אסורה אבל רק מלאכת אומן נחשבת מלאכה לענין חול המועד ומעשה הדיוט נחשב כשינוי במהות המלאכה ולכן הוא מותר.

בערוך השלחן (סי' תק"מ סע' ב') כתב שבנין של מעשה הדיוט אינו בנין. ומשמע שבעצם בנין אסור בחול המועד אבל אין דינו כמלאכת שבת שבה כל בנין אסור אלא רק בנין ממש, וכשעושה מעשה הדיוט לגבי חוה"מ אינו בנין, והיינו דאינו נחשב מלאכה כלל. וכמובן, שלא לצורך המועד ודאי אסור כי שלא לצורך המועד לא התירו כלל אבל לצורך המועד ההיתר הוא כי דבר כזה אינו נחשב מלאכה.

ולשון המאירי בדף י' היא כל שאינו אומן נקרא הדיוט ומלאכת הדיוט אינה חשובה להיקרא מלאכה. ומשמע כהנ"ל שמלאכת חוה"מ (עכ"פ בצורך המועד) היא רק במלאכה גמורה שהיא מעשה אומן אבל מעשה הדיוט אינה מלאכה.

וכן משמע ברמב"ם שכתב (פ"ז יו"ט ה"ה) מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום במועד אם היה הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה הרי זה עושה אותה כדרכו, ואם היה אומן מהיר הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט, כיצד בתפירה מכליב ובבנין מניח אבנים ואינו טח בטיט עליהן וכו'.

הרי שלא כתב הרמב"ם שיעשה שינוי אלא שיעשה מעשה הדיוט, דמעשה הדיוט הוא מתיר כי אין זה מלאכה חשובה. רק מעשה חשוב של אומן אסור בחוה"מ (כשזה לצורך המועד).

ובזה מובן הא דלא מהני לעשות הפעולה ביד שמאל דאין ההיתר שעושה מלאכה גמורה בשינוי אלא צריך לשנות עצם הפעולה כדי שלא תיחשב מלאכה כלל.

אמנם יש ראשונים שמהם משמע שיסוד האיסור של מלאכת אומן היא בגלל הטירחא שבה, דבליקוטי הרמב"ן (בדף ח' ע"ב) כתב בשם הראב"ד שכוכין יש בהן טורח אומנות, וטירחא זו אסורה במועד. ושוב כתב אח"כ בהא דצרכי רבים שאינם לצורך המועד אסורים במלאכת אומן, דמלאכת מערה זו מלאכה גמורה של אומן וטורח היא וכו'.

וכן בר"י מלוניל (דף י"א) בהא דשפין את הסדקין ביד או ברגל כתב אבל לא במחלצים וכל שכן במעגלה שהיא יותר מלאכת אומן וטירחא יתירא. וגדר זה בעצם מבואר בדף י"ג ע"א דמועד משום טירחא הוא, וכן בדף ב' ע"ב בשלמא מועד משום טירחא הוא וכו'.

ולפי"ז הגדר לכאורה הוא דבעצם המלאכה מותרת דהא הוי לצורך המועד ובכל זאת החמירו במלאכת אומן דהא הוי טירחא יתירא וכמו שאסור להשקות בית השלחן אפי' דהוי דבר האבד באופן דהוי טירחא יתירא (כגון ממי קילון).

ובביאור הא דמלאכת אומן נחשבת טירחא יתירא כתב בספר חול המועד זכרון שלמה, (באנגלית, סי' ג') דהטירחא היא טירחא של ריכוז מחשבה ואימון ידים.

והנה במלאכת כתיבה מבואר השו"ע (סי' תקמ"ה סע' ז') שכל מה שאסור לכתוב, אפי' ע"י שינוי אסור. וביאר במשנה ברורה (ס"ק מ"ג) שלאחוז הקולמוס בין גודל לאצבע אסור. והוסיף בשער הציון (אות מ"ט) כיון דעיקר האיסור בחוה"מ משום טורח, בכתיבה בשינוי יש יותר עמל וטורח ולכן לא מהני.

ודנו הראשונים מה הדין במלאכה בחול המועד שאין בה טירחא האם אסורה או לא. דביראים (סי' ד"ש) כתב דלמרות דאיסור מלאכה בחוה"מ דאורייתא מ"מ למדנו מדתלי תלמודא מלאכה חולו של מועד בטירחא, למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח הילכך הלוואות ומלאכה מועטה בביתו מותרת.

ואם יסוד האיסור של מלאכה בחוה"מ הוא מלאכה של טורח אפשר להבין דמלאכת אומן אסורה כי היא נחשבת מלאכה של טורח.

ויש נידון נוסף באופן שיש טירחא בלי מלאכה אם אסורה או לא. דבתוס' (י"ב ע"ב בד"ה מכניס אדם פירותיו) הביאו דאסור לאסוף הפירות כי יש בה מלאכה. וכתבו ואיני יודע מה מלאכה. וצ"ע אי טרח בלא מלאכה אסיר. והיינו דאפילו דהאיסור הוא טירחא יתכן שלא נאסר אלא מלאכה שיש בה טירחא אבל טירחא גרידא לא נאסרה.

ובספר חוט השני (יו"ט וחווה"מ פרק א', מעמ' קע"ג) כתב דכשאין צורך המועד אין היתר במלאכה שאין בה טירחא דבכה"ג כל מלאכה אסורה. והא דהתירו להסיר גבשושית כי אין בה טורח הוא מחמת שיש בה צורך המועד שלא יתקל בה. והיינו דגם אם אמרינן שרק מלאכה שיש בה טירחא אסורה היינו באופנים שיש בעצם היתר כגון צורך המועד.

ולפי שיטת הרמב"ן דמלאכה שאינה לצורך המועד ואינה דבר האבד יש בה איסור תורה יש לבאר שבכה"ג אין צורך שיהיה בה טירחא דכל מלאכה שאין בה שני התנאים אלו אסורה אבל כשיש היתר מן התורה ורבנן אסורה אז י"ל שאסרו רק מלאכה שיש בה טירחא כגון מלאכת אומן. וכעין מה שמבואר בריש מסכתין בהשקאה בבית השלחין שלמרות שיותר מדהוי דבר האבד בכל זאת אסרו ממי קילון מדהוי טירחא מרובה. ולפי השיטה שכל מלאכת חוה"מ היא מדרבנן יתכן לומר שאסרו רק מלאכות חשובות בצורך המועד וכדברי המאירי. וכן היא שיטת הרמב"ם שמלאכת חוה"מ מדרבנן, ולכן כתב שאומן יעשה מעשה הדיוט, דמלאכה שאינה חשובה בכלל לא נאסרה בכה"ג.

ולפי"ז אפשר לומר דלשיטת הרמב"ם גם בבניית מעקה אפי' שיש לה חיוב דאורייתא והוי צורך ממש בכל זאת לא התירו במלאכת אומן שהיא מלאכה חשובה כשאפשר במעשה הדיוט. דלא התירו עשיית מלאכה גמורה אפי' כשיש צורך. ורק הריטב"א לשיטתו דס"ל בריש מסכתין שמלאכת חוה"מ מדאורי' (ובעירובין צ"ו נקט דהוי דרבנן, וביארו דס"ל כרמב"ן דלא כל מלאכה אסורה מדאורי') ונקט כרמב"ן שאסרו משום טירחא, אז בכה"ג דהוי צורך של מצוה דאורי' לא אסרו משום טירחא, דאיסור טירחא הוא תוספת מדרבנן ולא אסרו בכל אופן.